

PHONG TRÀO XÃ HỘI: MỘT LỰC LƯỢNG TRONG NỀN CHÍNH TRỊ THẾ GIỚI HIỆN NAY

★ PGS, TS NGUYỄN VIỆT THẢO

Học viện Chính trị quốc gia Hồ Chí Minh

DOI: <https://doi.org/10.70786/LLCT.581.2026.160>

● **Tóm tắt:** Trong nền chính trị thế giới đương đại, đặc biệt là từ cuối thế kỷ XX đến nay, các phong trào xã hội và phong trào nhân dân đang khẳng định vai trò là những chủ thể phi quốc gia có sự tập hợp lực lượng sâu rộng và tác động ngày càng mạnh mẽ đến cục diện quốc tế. Bài viết luận giải những biểu hiện, phương thức vận động, cùng những đóng góp chính trị - xã hội cốt lõi của các phong trào này trong thời gian qua; đồng thời nhận diện những thách thức, lực cản trong bối cảnh toàn cầu hóa và cạnh tranh địa chính trị hiện nay. Bài viết là kết quả nghiên cứu của Đề tài KX.06.08/21-30: “Nghiên cứu hoạt động đối ngoại nhân dân trên thế giới trong bối cảnh mới và đề xuất giải pháp cho Việt Nam”.

● **Từ khóa:** phong trào xã hội; phong trào nhân dân; chính trị thế giới.

Social movements: A force in contemporary world politics

● **Abstract:** In contemporary world politics, particularly from the late 20th century to the present, social movements and popular movements have been asserting their roles as non-state actors with extensive mobilization of forces, exerting an increasingly powerful impact on the international landscape. The article analyzes the manifestations, operation methods, and core socio-political contributions of these movements over the past years. Besides, it identifies the challenges and constraints they face within the current context of globalization and geopolitical competition. The article is a research product of the Project KX.06.08/21-30: “Research on people-to-people diplomacy activities in the world within the new context and solutions for Vietnam”.

● **Keywords:** social movements; popular movements; world politics.

1. Mở đầu

Bước vào thế kỷ XXI, thế giới chứng kiến những biến chuyển sâu sắc, trong đó sự trỗi dậy mạnh mẽ của các chủ thể phi quốc gia, đặc biệt là các phong trào xã hội và phong trào nhân dân quốc tế từ cuối thế kỷ XX, đã và đang tái định hình hệ thống quan hệ quốc tế. Các phong trào

này không còn bó hẹp trong phạm vi biên giới quốc gia mà đã phát triển thành các mạng lưới liên kết xuyên biên giới với khả năng tập hợp lực lượng sâu rộng, sử dụng phương thức vận động đa dạng để tác động trực tiếp đến các thể chế đa phương và các tiến trình ra quyết định mang tầm quốc tế.

Sự hiện diện của các phong trào xã hội như một “lực lượng chính trị thứ ba”, vừa tạo ra những xung lực mới cho dân chủ và tiến bộ xã hội, nhưng cũng đặt ra không ít thách thức phức tạp trước sự tác động của xu thế toàn cầu hóa và cạnh tranh địa chính trị gay gắt giữa các nước lớn.

Trong bối cảnh đó, việc nhận diện một cách khoa học, khách quan về biểu hiện, bản chất cũng như các xu hướng vận động của các phong trào xã hội hiện nay có ý nghĩa lý luận và thực tiễn đặc biệt quan trọng. Đây là cơ sở khoa học để Việt Nam chủ động định vị, đổi mới tư duy và nâng cao hiệu quả hoạt động đối ngoại nhân dân nhằm bảo vệ lợi ích quốc gia - dân tộc.

2. Nội dung

2.1. Thực trạng phát triển của các phong trào xã hội đương đại

Bên cạnh các chủ thể truyền thống là quốc gia - dân tộc, các tổ chức quốc tế, nền chính trị thế giới hiện đại còn có chủ thể thứ ba là các phong trào xã hội (social movement), phong trào nhân dân (popular movement) với những hình thức biểu hiện đa dạng, ngày càng khẳng định vị trí và tiếng nói trước các vấn đề nóng bỏng, phức tạp của cộng đồng, khu vực và thế giới. Những phong trào này là tập hợp ở quy mô địa phương, quốc gia và toàn cầu của các cộng đồng và các tầng lớp xã hội có chung mục tiêu đấu tranh phản kháng tình trạng áp bức, thống trị; đề xuất những thay đổi chính sách nhằm cải thiện cuộc sống, việc làm, an sinh xã hội, môi trường..., vì một xã hội tốt đẹp hơn.

Trong hơn 25 năm đầu thế kỷ XXI, số lượng, quy mô và sức mạnh đấu tranh của các phong trào xã hội, phong trào nhân dân trên thế giới, đặc biệt là ở nước Mỹ tăng lên đột biến. Trong năm 2017-2018, cuộc tuần hành của phụ nữ ở Mỹ (Women March) đã phá mọi kỷ lục quốc gia về số lượng người tham gia, với thời gian kéo dài và phạm vi lan rộng hầu khắp các địa phương toàn liên bang, quy tụ hơn nửa triệu người tham gia phản đối hàng loạt chính sách kinh tế, xã hội, văn hóa, môi trường... của chính phủ. Một số học giả đã định nghĩa thế giới đương đại là thế giới của các phong trào xã hội (Goldstone, 2004).

Năm 2022, Nhà xuất bản Palgrave Macmillan và Văn phòng Viện Friedrich Ebert tại New York (Mỹ) xuất bản cuốn sách nghiên cứu của nhóm tác giả chuyên sâu về phong trào xã hội trên thế giới hiện đại với tên gọi: “Phản kháng trên thế giới: Phân tích những vấn đề cốt lõi trong thế kỷ XXI”. Cuốn sách tổng kết 2.809

cuộc phản kháng phi bạo lực với trên 250 phương pháp đấu tranh đa dạng, diễn ra ở 101 quốc gia từ năm 2006 đến năm 2020 (Ortiz và cộng sự, 2022).

Nhóm nghiên cứu của Ortiz và cộng sự (2022) đưa ra nhận định, số lượng các cuộc đấu tranh tăng đột biến với nguyên nhân chủ yếu bắt nguồn từ bức xúc trước những vấn đề về đời sống xã hội trong nước, đặc biệt là sự lúng túng, thụ động, thờ ơ của chính phủ một số nước trong đại dịch Covid-19. Trong số 2.809 cuộc đấu tranh nêu trên, 1.122 cuộc diễn

ra ở các nước có thu nhập cao; 1.327 cuộc ở các nước có thu nhập trung bình và 121 cuộc ở các nước có thu nhập thấp. Phần lớn các cuộc đấu tranh có quy mô quốc gia, nhưng cũng có đến 239 cuộc được tổ chức trên quy mô toàn cầu. Nhìn chung, các cuộc đấu tranh của phong trào xã hội được tổ chức khá chặt chẽ và đưa ra được những yêu cầu khá rõ ràng, có cơ sở.

Về thành phần tham gia, nổi lên rất rõ là sự hiện diện đông đảo của người dân thuộc nhóm bên lề xã hội và tầng lớp trung lưu không còn tin vào giới thượng lưu, tinh hoa. Hơn 50 cuộc phản kháng đạt quy mô một triệu người tham gia trở lên, lớn nhất là cuộc tổng bãi công ở Ấn Độ năm 2020 có 25 triệu người tham gia phản đối chính sách tự do hóa nông nghiệp của chính phủ. Phần lớn các cuộc đấu tranh đều mang sắc thái cánh tả, dân chủ, tiến bộ. Đối tượng bị phê phán chủ yếu là chính phủ ở các quốc gia, chủ thể chịu trách nhiệm chính về các chính sách kinh tế - xã hội và môi trường không phù hợp và không hiệu quả.

Về kết quả, các phong trào đấu tranh đạt được những kết quả khá phong phú, đa dạng. Hơn 40% yêu sách đã được đáp ứng một phần. Có những kết quả chỉ đạt được sau nhiều năm đấu tranh; một số khác được thể hiện trong dài hạn vì liên quan đến những cải cách mang tính cấu trúc (Ortiz và cộng sự, 2022).

2.2. Một số vấn đề lý luận về phong trào xã hội, phong trào nhân dân

Trên cơ sở tổng kết thực tiễn, có thể hình thành nhận thức chung về phong trào xã hội, phong trào nhân dân:

Về khái niệm, phong trào xã hội là tập hợp lực lượng tương đối bền vững, chủ yếu từ những người thuộc nhóm bị loại trừ xã hội hoặc chịu nhiều định kiến xã hội; tự nguyện liên kết

với nhau trong những hoạt động đấu tranh vì những yêu sách đòi giới tinh hoa chính trị và kinh tế áp dụng những chính sách làm thay đổi xã hội (Tarrow, 2011).

Trong khái niệm này, nổi lên các thành tố cốt lõi tạo nên bản sắc của phong trào xã hội. Một là, yếu tố bị *loại trừ xã hội* (social exclusion) của các thành viên biến họ thành những người hầu như không được hưởng lợi gì từ thành tựu tăng trưởng kinh tế và không còn biện pháp đấu tranh nào thiết thực hơn. Hai là, họ là nạn nhân của hàng loạt *định kiến xã hội* (social prejudice). Ba là, phong trào chỉ thật sự trở thành phong trào hiện thực khi có thể xác lập và duy trì những *yêu sách* thiết thực, cụ thể và có sức sống tương đối lâu dài. Bốn là, tính *tương đối bền vững* của phong trào xã hội. Các cuộc biểu tình đơn lẻ không tạo thành phong trào xã hội. Chỉ chuỗi hoạt động đấu tranh nào diễn ra liên tục, thống nhất về yêu sách, nhất quán về phương pháp đấu tranh và thực sự của những nhóm người bị loại trừ xã hội mới có thể trở thành một phong trào xã hội. Năm là, *thay đổi xã hội* là quá trình cải tạo cấu trúc các quan hệ kinh tế, quan hệ xã hội; cải thiện hệ thống giá trị nền tảng; điều chỉnh cơ chế hoạt động của hệ thống chính quyền và doanh nghiệp nhằm giảm bớt bất công xã hội, ngăn chặn tình trạng loại trừ xã hội, đáp ứng nhu cầu an sinh xã hội thiết yếu cho người dân.

Phương pháp đấu tranh của phong trào xã hội là phương pháp hòa bình: mít tinh, tuần hành, gửi yêu sách bằng văn bản, lấy chữ ký của những người cùng tham gia phong trào. Công cụ thông tin, liên lạc, liên kết, tập hợp lực lượng của họ chủ yếu là các trang mạng xã hội, hộp thư điện tử, điện thoại... Trong nhiều trường hợp, các phong trào xã hội đã phối hợp, liên kết, liên minh với các tổ chức, hiệp hội, nghiệp

đoàn... để mở rộng lực lượng triển khai các hoạt động đấu tranh.

Ở nhiều nơi, phong trào xã hội được gọi là phong trào nhân dân nhằm nhấn mạnh tính đối trọng giữa các tầng lớp nhân dân lao động với chính quyền, giới chủ. Theo ý nghĩa này, các phong trào xã hội thuộc về quyền lực nhân dân, tạo ra một không gian chính trị - xã hội rộng lớn, bao chứa sự đa dạng về tư tưởng, tôn giáo, sắc tộc... nhưng thống nhất về mục tiêu, yêu sách chung, nhờ đó trở thành lực lượng xã hội có sức ảnh hưởng, tác động xã hội. Tận dụng số lượng đông, chiếm nhiều lá phiếu cử tri, các phong trào xã hội thể hiện vị thế, tiếng nói của mình với chính quyền bằng lá phiếu thống nhất, có trọng lượng trong các cuộc bầu cử, trưng cầu dân ý, khảo sát, điều tra xã hội học...

Mỗi phong trào xã hội đều có chiến lược và chiến thuật đấu tranh, luận chứng sáng tỏ các yêu sách, quy mô tập hợp lực lượng, phương pháp đấu tranh, thời điểm công khai nêu yêu sách với chính quyền, giới chủ và giới tinh hoa... Khi các yêu sách đã được xác định, phong trào tiếp tục xác lập các mục tiêu đấu tranh, trên cơ sở đó cử đại diện giao thiệp, đối thoại, đàm phán với đại diện của chính quyền, giới chủ.

Thực tiễn cho thấy, nhiều phong trào xã hội xuất hiện ở những lĩnh vực, vấn đề ít nhận được sự quan tâm của chính quyền; nhằm giải quyết, thực hiện những chức năng, nhiệm vụ mà chính quyền chưa làm tốt, từ đó kiến tạo một cuộc sống công bằng, tăng cường tình đoàn kết.

Các phong trào xã hội được nhìn nhận không chỉ là các lực lượng theo đuổi mục đích cục bộ, mà là một chủ thể chính trị mới, một lực lượng cần được quan tâm hiện nay. Là những tập hợp lực lượng quần chúng đông đảo, các phong trào xã hội đã đưa cuộc đấu tranh xã hội vượt khỏi khuôn khổ cải lương

trước đây và hướng tới mục tiêu làm thay đổi trật tự chính trị, kinh tế - xã hội hiện tồn. Tiêu biểu là ở khu vực Mỹ Latinh, các phong trào xã hội thật sự đánh dấu sự thức tỉnh chính trị, tập hợp, dẫn dắt quần chúng tham gia những hành động đấu tranh cụ thể, khẳng định bản sắc tập thể trong mọi hoạt động. Học giả Raúl Prada (2015) khái quát: “Chính trị đã được chuyển hóa thành ý chí sáng tạo của toàn xã hội trong hành động, một sự sáng tạo thoát khỏi mọi khuôn mẫu của kẻ thống trị”.

Phong trào xã hội diễn ra sôi động trên thế giới, phê phán trực diện chủ nghĩa tư bản toàn cầu dưới phiên bản hiện đại nhất của nó là chủ nghĩa tự do mới và tìm kiếm những phương án thay thế (alternatives to neoliberalism). Để có thêm điều kiện và năng lực triển khai cuộc đấu tranh ở tầm mức đó, các phong trào xã hội đã tích cực tham các thiết chế tập hợp lực lượng toàn cầu, tiêu biểu là Diễn đàn Xã hội thế giới (World Social Forum).

Diễn đàn Xã hội thế giới do Đảng Lao động Braxin chủ trì sáng lập năm 2001, có mục tiêu đấu tranh bác bỏ chủ nghĩa tự do mới và xúc tiến quá trình toàn cầu hóa dân chủ, bình đẳng, đoàn kết, khác với quá trình toàn cầu hóa do tư bản toàn cầu chi phối. Trên 12 nghìn đại biểu tham dự Diễn đàn lần thứ I được tổ chức từ ngày 25 đến ngày 30/1/2001 tại thành phố Porto Alegre (Braxin). Ngay từ cuộc gặp đầu tiên, Diễn đàn đã ra “Lời kêu gọi tập hợp lực lượng”, trong đó nhấn mạnh ý tưởng xây dựng xã hội mới, đặt con người và thiên nhiên ở vị trí trung tâm của quá trình phát triển, đối lập với xã hội tư bản chủ nghĩa tôn sùng thị trường tự do và sức mạnh của đồng tiền.

Diễn đàn được tổ chức hằng năm với sự tham gia của hàng chục nghìn, thậm chí cả trăm nghìn đại biểu của hàng nghìn đảng chính trị,

tổ chức chính trị xã hội, phong trào xã hội, phong trào nhân dân... đến từ khoảng 150 quốc gia, vùng lãnh thổ trên thế giới. Diễn đàn lần thứ III - 2003 tại Porto Alegre thu hút trên 100 nghìn đại biểu; Diễn đàn lần thứ IV - 2004 tại Bombay (Ấn Độ) có sự tham gia của trên 75 nghìn đại biểu, trong đó có Giáo sư Joseph Stiglitz, người nhận Giải thưởng Nobel Kinh tế năm 2001, đến diễn thuyết kêu gọi đấu tranh chống toàn cầu hóa tư bản chủ nghĩa.

Qua 25 năm hoạt động tích cực, Diễn đàn Xã hội thế giới đã có đóng góp to lớn đối với nhận thức chung của thế giới về mục tiêu phát triển xã hội và phát triển bền vững; về mối quan hệ giữa kinh tế, xã hội và môi trường; về những giới hạn của mô hình phát triển theo chủ nghĩa tự do mới tư bản chủ nghĩa. Diễn đàn cũng là tập hợp hùng hậu nhất của lao động toàn thế giới, đối trọng với các thế lực tư bản toàn cầu. Diễn đàn Xã hội thế giới lần thứ 26 sẽ được tổ chức tại thành phố Contonou (Bénin) đầu tháng 8/2026. Chủ đề của Diễn đàn năm nay là: “Quản trị nguồn lực và đấu tranh nhân dân trước khủng hoảng toàn cầu”.

Phong trào xã hội trên thế giới hiện nay đang đặt ra một số vấn đề cơ bản, cấp bách:

Một là, phong trào xã hội đang triển khai nhiều hành động phê phán chủ nghĩa tư bản ngay tại các trung tâm của nó, góp phần xây dựng ý thức công dân về “một thế giới khác tốt đẹp hơn”. Đầu năm 2023, Viện Nghiên cứu Fraser (Pháp) tiến hành khảo sát ở phổ khá rộng đối với những người độ tuổi từ 18 đến 34 ở Mỹ, Canada, Australia và Anh, kết quả cho thấy, số người bác bỏ kinh tế tư bản và ủng hộ hệ thống kinh tế xã hội chủ nghĩa đều ở mức cao, từ 43% ở Mỹ đến 53% ở Anh (mức cao nhất) (Clemens và Globberman, 2023). Có thể thấy, kiên định mục tiêu, con đường độc lập dân tộc và chủ

nghĩa xã hội có cơ sở thực tiễn từ chính phong trào xã hội trên thế giới hiện nay.

Hai là, thực tiễn đấu tranh của phong trào xã hội trên thế giới cho thấy, phân hóa giàu nghèo, phân cực giữa tư bản và người dân lao động vẫn là vấn đề lớn nhất trong bức tranh phát triển của nhân loại hiện nay; bởi vậy, đấu tranh chống đói nghèo, thiết lập công bằng xã hội tiếp tục là mục tiêu trước mắt và cơ bản, lâu dài của quá trình tiến bộ xã hội. Những mục tiêu này không thể thực hiện được trong khuôn khổ phương thức sản xuất tư bản chủ nghĩa dựa trên chế độ tư hữu, giá trị thặng dư, chiếm hữu tư nhân tư bản chủ nghĩa; càng không thực hiện được trong chế độ chính trị - xã hội do các ông trùm tư bản thống trị, định đoạt. Trong cải cách, đổi mới chủ nghĩa xã hội, chấp nhận bóc lột lao động là chấp nhận một kiểu quan hệ kinh tế tất yếu trong điều kiện lực lượng sản xuất chưa phát triển cao, chứ không phải là chấp nhận chế độ bóc lột!

Ba là, mặc dù đông đảo các thành viên tham gia phong trào xã hội hội tụ nhiều tiềm năng “đồng minh tự nhiên”⁽¹⁾ của vô sản toàn thế giới, nhưng lực lượng vô sản có sự tham gia rất nhỏ bé trong các phong trào xã hội. Trong suốt thế kỷ XX, những người vô sản đã đóng vai trò tiên phong trong phong trào công nhân, phong trào công đoàn và một số phong trào khác. Bước sang kỷ nguyên mới, khi cơ cấu kinh tế - xã hội toàn cầu có hàng loạt dịch chuyển lớn, vô sản

⁽¹⁾ Trong nhiều tác phẩm, C.Mác và Ph.Ăngghen yêu cầu giai cấp vô sản phải hành động chung với “đồng minh tự nhiên” của mình là giai cấp nông dân đông đảo cùng chung cảnh ngộ bị bóc lột, thống trị, áp bức và tràn đầy tiềm năng cách mạng. Đầu thế kỷ XX, V.I.Lênin, bổ sung một đồng minh tự nhiên khác của vô sản toàn thế giới là các dân tộc bị áp bức; riêng ở nước Nga, đó là chiến lược liên minh công- nông- binh.

thế giới chưa theo kịp những vận động mang tầm thời đại, trong đó có sự xuất hiện của phong trào xã hội như một lực lượng mới trong nền chính trị thế giới. Sự chậm trễ này vừa làm cho giai cấp vô sản không gắn cuộc đấu tranh cho chủ nghĩa xã hội với cuộc đấu tranh của lao động hiện nay; vừa không có điều kiện định hướng cho phong trào xã hội tiến lên những bước phát triển vững chắc hơn.

Bốn là, trong đường lối, chính sách đối ngoại toàn diện, hiện đại với ba trụ cột đối ngoại đảng, ngoại giao nhà nước và đối ngoại nhân dân của Việt Nam hiện nay, cần tăng cường quan hệ với phong trào xã hội thế giới nhằm mở rộng, củng cố vững chắc cơ sở chính trị - xã hội phục vụ sự nghiệp xây dựng và bảo vệ Tổ quốc xã hội chủ nghĩa.

Trong thời kỳ kháng chiến chống thực dân, đế quốc, nền ngoại giao nhân dân Việt Nam đã rất thành công trong kết nối quân và dân ta với bạn bè năm châu, đưa cuộc chiến tranh vào lòng xã hội Mỹ, tạo thành mặt trận nhân dân toàn thế giới ủng hộ Việt Nam. Thành tựu đặc sắc và kinh nghiệm quý báu đó cần được kế thừa và phát triển, gắn kết kỷ nguyên vươn mình của dân tộc Việt Nam với sự nghiệp đấu tranh vì một thế giới khác tốt đẹp hơn của cả cộng đồng quốc tế, trong đó có các phong trào xã hội sôi động, rộng lớn.

3. Kết luận

Các phong trào xã hội và phong trào nhân dân đã khẳng định vai trò một lực lượng chính trị quan trọng, một chủ thể phi quốc gia có sức ảnh hưởng ngày càng lớn trên trường quốc tế. Sự trỗi dậy của lực lượng này phản ánh sâu sắc cuộc khủng hoảng niềm tin của các tầng lớp nhân dân ở nhiều quốc gia đối với năng lực quản trị của chính quyền các nước trước những thách thức toàn cầu. Phương thức vận động của

các phong trào này đã có sự dịch chuyển mạnh mẽ: từ các hành động phản kháng mang tính tự phát, cục bộ sang mạng lưới liên kết với hệ thống yêu sách được luận chứng rõ ràng, nhờ đó đã đạt được những chuyển biến thực chất, góp phần cải thiện và bảo đảm an sinh xã hội.

Đối với Việt Nam, cần chủ động nhận diện, tiếp cận và thiết lập các cơ chế đối thoại, hợp tác linh hoạt với các phong trào xã hội tiến bộ trên thế giới. Đây chính là giải pháp để tăng cường nguồn ủng hộ quốc tế, góp phần nâng cao “sức mạnh mềm” và bảo vệ vững chắc lợi ích quốc gia - dân tộc trong kỷ nguyên phát triển mới □

Ngày nhận bài: 01/6/2026;

Ngày bình duyệt: 10/7/2026;

Ngày quyết định đăng: 22/7/2026.

Email tác giả: vietthaodcs@gmail.com

Tài liệu tham khảo:

Clemens, J., & Globerman, S. (2023). Perspectives on capitalism and socialism: Polling results from Canada, the United States, Australia and the United Kingdom. Fraser Institute. <https://www.fraserinstitute.org/studies/perspectives-on-capitalism-and-socialism>

Goldstone, J. A. (2004). More social movements or fewer? Beyond political opportunity structures to relational fields. *Theory and Society*, 33 (3), 333-365.

Ortiz, I., Burke, S., Berrada, M., & Saenz Cortés, H. (2022). World protests: A study of key protest issues in the 21st century. Palgrave Macmillan.

Prada, R. (2015, November 26). Pliegues y despliegues de los movimientos sociales. Pradaraul. <https://pradaraul.wordpress.com/2015/11/26/pliegues-y-despliegues-de-los-movimientos-sociales>.

Tarrow, S. (2011). Power in movement: Social movements and contentious politics (3rd ed.). Cambridge University Press. p. 75.